

Dlaczego edukacja psychospołeczna uczniów jest tak ważna?

EMOCJE W SZKOLE, CZYLI INTELEKT TO NIE WSZYSTKO

Nauczyciele doskonale zdają sobie sprawę z tego, że przyswojenie przez ucznia wiedzy związanej z przedmiotami szkolnymi to tylko połowa drogi. Dobre oceny nie gwarantują sukcesu ani w szkole, ani poza nią.

AUTORZY

Maciej Jakubowski, Marek Smulczyk
Fundacja Evidence Institute

Badania naukowe potwierdzają to, co do tej pory podpowiadała intuicja doświadczonych pedagogów - istotne znaczenie dla sukcesu w dorosłym życiu mają takie umiejętności jak samokontrola czy współpraca w grupie. Umiejętności te wciąż są jednak mało precyzyjnie definiowane i rozumiane w różny sposób. Na przykład pojęcia "inteligencji emocjonalnej" czy "umiejętności społecznych" są chętnie dziś używane, ale ich definicje są wciąż mało precyzyjne. Nie ulega jednak wątpliwości, że współczesna szkoła nie może ograniczać się do nauczania tradycyjnych przedmiotów. Dziś przyjrzymy się dosyć szerokiemu pojęciu Social-Emotional Learning (SEL) i temu, jak jest ono wdrażane w amerykańskich i europejskich szkołach. W kolejnych odcinkach cyklu "Edukacja pod lupą" będziemy wracać do tych kwestii, których znaczenie jest coraz szerzej podkreślane w świecie edukacji.

Co właściwie powinna kształtować współczesna szkoła? Jak te umiejętności nazwać? Często słyszymy takie terminy, jak: "umiejętności XXI wieku", "kompetencje społeczne" czy "inteligencja emocjonalna". Zaczniemy zatem od próby zdefiniowania tego, czym one właściwie są. Rozumieją je różnie zarówno badacze, jak i praktycy. Na przykład za "umiejętności XXI wieku" często uznaje się tak różne zdolności, jak: praca grupowa, kreatywność czy umiejętność posługiwania się technologią. Dla niektórych, np. Maurice'a Eliasa, wszystkie umiejętności niezwiązane ze zdobywaniem wiedzy "można określić jednym terminem - inteligencja społeczno-emocjonalna. Właśnie ten aspekt edukacji, dodany do kształcenia poznawczego, pozwala nauczycielom na wprowadzenie równowagi niezbędnej w rozwoju ucznia" (Elias, 2003, s. 6).

"Inteligencję emocjonalną" nagłośnił Daniel Goleman (2007) i termin ten jest często używany do opisu bardzo szerokiego zestawu postaw i umiejętności. Podobnie jak określenie "kompetencje społeczne" odnosi się zarówno do umiejętności pracy w grupie, jak i do indywidualnych zdolności komunikacyjnych. Bez względu na definicję, ważne jest jednak to, że w praktyce umiejętności takie mogą być kształtowane razem, np. poprzez pracę projektową czy rozwijanie umiejętności zrozumienia własnych emocji i wykorzystania ich w kontaktach z innymi. Inteligencję społeczno-emocjonalną określa się czasem mianem "brakującego ogniwa", ponieważ stanowi ten element edukacji, który łączy zdobywanie wiedzy z nabywaniem umiejętności, które są niezbędne w codziennym życiu. Tyle teorii. A jaki jest tego wymiar praktyczny? Na co należy zwracać szczególną uwagę?

Niektórzy psycholodzy uznają, że chodzi o rozwój cech osobowości, które po pierwsze - ułatwiają realizację celów (np. wytrwałość, samokontrola, nastawienie), po drugie - wspierają nawiązywanie zdrowych relacji społecznych (np. asertywność), a po trzecie - wpływają na podejmowanie decyzji (np. ciekawość, otwartość na doświadczenie). Według badaczy kompetencje tego typu pozwolą uczniowi lepiej funkcjonować zarówno w szkole, jak i w życiu prywatnym. A w dalszej perspektywie - w życiu zawodowym (Duckworth i Yeager, 2015; Moore i in., 2015). Jeśli zgodzimy się z założeniem, że szkoła jest tylko etapem przygotowującym do dorosłości, powinna skupiać się na umiejętnościach często określanych jako "miękkie" czy "niekognitywne". Mają one bowiem niebagatelne znaczenie zarówno pod względem sukcesu na rynku pracy, jak i w życiu prywatnym (por. Heckman i Kautz, 2012).

A co ze zmianami w gospodarce i na rynku pracy? Czy w dobie komputeryzacji rozwijanie umiejętności niekognitywnych ma jakikolwiek sens? Wielu uważa, że tak. Znani naukowcy, np. Tyler Cowen, analizujący rozwój gospodarki, sugerują, że coraz częstsze zastosowanie komputerów będzie wzmacniało zapotrzebowanie na pracowników, którzy opanowali zarówno umiejętności ich efektywnego wykorzystania, jak i umiejętności społeczne czy samorozwoju (por. Cowen, 2015). Według badań umiejętności społeczne nabierają i będą nadal nabierać coraz większego znaczenia w rozwiniętych gospodarkach (Deming, 2015).

NA CZYM POLEGA SOCIAL-EMOTIONAL LEARNING (SEL)?

Koncepcja SEL kładzie nacisk na rozwój społeczno-emocjonalny w pięciu obszarach:

- **samoświadomość (self-awareness)** - Czy potrafisz obiektywnie ocenić swoje mocne i słabe strony? Czy jesteś pewny siebie? Czy z optymizmem patrzysz w przyszłość?
- **samokontrola (self-management)** - Czy potrafisz kontrolować swoje emocje, myśli i zachowania w różnych sytuacjach? Czy potrafisz radzić sobie ze stresem? Czy masz motywację do realizacji swoich celów osobistych?
- **świadomość społeczna (social awareness)** - Czy potrafisz przyjąć i zrozumieć punkt widzenia innych osób? Czy rozumiesz normy społeczne i etyczne dotyczące zachowania? Czy potrafisz zwrócić się o pomoc do rodziny, szkoły czy lokalnej społeczności?
- **zdolności interpersonalne (relationship skills)** - Czy nawiązujesz i utrzymujesz zdrowe i satysfakcjonujące relacje z osobami i grupami? Czy masz przyjaciół?
- **odpowiedzialne podejmowanie decyzji (responsible decision making)** - Czy potrafisz dokonywać konstruktywnych wyborów? Czy podczas podejmowania decyzji bierzesz pod uwagę standardy etyczne, kwestie bezpieczeństwa czy normy społeczne? Czy twoje decyzje nikomu nie szkodzą?

Źródło: Civic Enterprises i in., 2013

A jak inne kraje radzą sobie z rozwijaniem inteligencji emocjonalnej swoich uczniów? W Stanach Zjednoczonych od 1994 r. szeroko wdraża się w szkołach tak zwaną koncepcję Social-Emotional Learning (SEL) (Merrell i Gueldner, 2010). Idea SEL opiera się na założeniu, że najlepsze efekty w edukacji można uzyskać poprzez tworzenie pozytywnego i wspierającego kontaktu nauczyciela z uczniem. Nie tylko intuicja, lecz także badania pokazują, że być może warto tą drogą iść. Zastosowanie podejścia SEL w codziennej praktyce dydaktyczno-wychowawczej może przynosić wiele korzyści zarówno uczniom, jak i nauczycielom. Ponadto ma pozytywny wpływ na klimat szkoły. Kiedy dzieci osiągają lepsze wyniki w nauce? Gdy rozwijane są ich kompetencje w ramach programów SEL, gdy kompetencje te są zintegrowane z programem nauczania oraz wtedy, kiedy nauczyciele są przygotowani do kształtowania tych kompetencji (Durlak i in., 2011). W koncepcji SEL wyróżniono zestaw umiejętności poznawczych, emocjonalnych i behawioralnych, które stanowią kluczowe obszary wpływające na skuteczność procesu uczenia się i nauczania. W ramce poniżej przedstawiono, na czym koncepcja SEL polega w praktyce.

***Edukacja psychospołeczna
uczniów powinna być
prowadzona w sposób ciągły
i należy dostosowywać ją do
zmieniających się zadań i
potrzeb rozwojowych dzieci
i młodzieży.***

Teoria SEL opisuje zatem podstawowe właściwości funkcjonowania ucznia, które są kluczowe dla przyszłego rozwoju zawodowego i funkcjonowania w życiu społecznym. Jak pokazują badania, rozwój powyższych pięciu obszarów ma również przełożenie na wyniki w nauce. Joseph Durlak wraz ze współpracownikami (2011) wykazali, że uczniowie uczestniczący w programach SEL uzyskują średnio o 11 punktów centylowych więcej niż uczniowie, którzy nie uczestniczyli w takim programie. Ponadto mają większą motywację do nauki, lepiej się zachowują na lekcji i są bardziej związani ze szkołą. Uczniowie tacy przejawiają mniej destrukcyjnych zachowań i są bardziej stabilni emocjonalnie – rzadziej występują u nich nastroje depresyjne, lęk i wycofanie społeczne niż u uczniów nieobjętych programem SEL (Blum i in., 2002; Osterman, 2000). Wyniki innych badań wśród nauczycieli amerykańskich ujawniły, że w edukacji dzieci i młodzieży brakuje zasadniczego elementu, jakim jest

kształtowanie kompetencji społeczno-emocjonalnych. Nauczyciele sądzą, że programy oparte na koncepcji SEL są szansą dla amerykańskiej edukacji: mogą przyczynić się do rozwoju osiągnięć szkolnych uczniów, przygotować ich do pracy zawodowej oraz pomogą być dobrymi obywatelami (Civic Enterprises i in., 2013).

Na słuszność koncepcji SEL zwracają również uwagę polscy badacze, jednak równocześnie podkreślają potrzebę wspierania nauczycieli w takich działaniach. Krzysztof Ostaszewski (2014) podkreśla, że zintegrowane podejście do nauki i rozwoju, które jest charakterystyczne dla koncepcji Social-Emotional Learning, niesie z sobą pewne wymagania wobec szkoły. Trzeba łączyć SEL z zadaniami edukacyjnymi oraz uczynić z tej koncepcji punkt odniesienia dla codziennej praktyki. Umiejętności psychospołeczne, podobnie jak np. umiejętności matematyczne, rozwijają się sekwencyjnie. Najpierw dziecko opanowuje trudną sztukę rozpoznawania swoich i cudzych emocji, a następnie korzysta z tych umiejętności do regulowania własnych emocji i zarządzania nimi w relacjach z rówieśnikami i dorosłymi. Dlatego incydentalnie odbywające się w szkołach warsztaty umiejętności psychospołecznych, według badacza, są wartościowym dodatkiem do rutynowych zajęć szkolnych, ale nie powodują trwałej zmiany systemu edukacyjnego.

Badania amerykańskie pokazują, że aby podnieść kompetencje uczniów, podejście SEL powinno na stałe zagościć w szkole, stać się codziennością. Edukacja psychospołeczna uczniów powinna być prowadzona w sposób ciągły i należy dostosowywać ją do zmieniających się zadań i potrzeb rozwojowych dzieci i młodzieży. Kolejnym ważnym aspektem jest konieczność szkolenia kadry, po pierwsze, pod względem ich własnych kompetencji społeczno-emocjonalnych, a po drugie, w zakresie umiejętności kształtowania tych kompetencji u uczniów. Rola nauczyciela i wychowawcy w kształtowaniu kompetencji społeczno-emocjonalnych jest równie ważna jak rola rodziców. Dlatego nie można oczekiwać trwałych osiągnięć w rozwoju poznawczym i społeczno-emocjonalnym uczniów bez ciągłego doskonalenia zawodowego nauczycieli i wsparcia ich codziennych wysiłków.

Marek Smulczyk jest pedagogiem i psychologiem pracującym na Uniwersytecie Warszawskim. Realizuje krajowe i międzynarodowe programy badawcze dotyczące jakości edukacji, pomiaru kompetencji oraz monitorowania osiągnięć szkolnych. Pełni funkcję prezesa zarządu Fundacji Evidence Institute.

Maciej Jakubowski – założyciel i dyrektor ds. naukowych Fundacji Evidence Institute. Ekonomista i socjolog, adiunkt na Wydziale Nauk Ekonomicznych UW, były wiceminister edukacji (2012-2014). Wcześniej pracował w zespole zarządzającym badaniem PISA w siedzibie OECD w Paryżu.

Literatura

R.W. Blum i in. "Improving the odds: The untapped power of schools to improve the health of teens. Minneapolis", University of Minnesota, Center for Adolescent Health and Development 2002

M.A. Brackett i in. "Enhancing academic performance and social and emotional competence with the RULER Feeling Words Curriculum", "Learning and Individual Differences", 2012, 22, s. 218-224, dostępne w internecie: doi:10.1016/j.lindif.2010.10.002

Civic Enterprises i in. "The Missing Piece: A National Teacher Survey on How Social and Emotional Learning Can Empower Children and Transform Schools, Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning", Chicago, Author 2013

T. Cowen, wypowiedzi dostępne w internecie: <http://oecdeducationtoday.blogspot.com/2015/07/future-shock.html>

D.J. Deming "The Growing Importance of Social Skills in the Labor Market", dokument roboczy NBER, nr 21473, 2015

G. Dryden, J. Vos "Rewolucja w uczeniu". Wydawnictwo Moderski i S-ka. Poznań 2000

A.L. Duckworth, D. S. Yeager "Measurement Matters: Assessing Personal Qualities Other Than Cognitive Ability for Educational Purposes", "Educational Researcher", 44, s. 237-251, 2015, dostępne w internecie: doi:10.3102/0013189X15584327

J.A. Durlak i in., "The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions", "Child Development", 2011, 82, s. 405-432

M.J. Elias "Proces uczenia się – aspekty poznawcze oraz społeczno-emocjonalne", "Academic and social-emotional learning", tłum. M. Lipińska-Derlikowska, "Educational Practices", 11, CODN, Warszawa 2003

D. Goleman "Inteligencja emocjonalna", Media Rodzina, Poznań 2007

J. J. Heckman, T. Kautz "Hard evidence on soft skills", "Labour Economics", 2012, 19, (4), s. 451-464, dostępne w internecie: <http://doi.org/10.1016/j.labeco.2012.05.014>

K.W. Merrell, B.A. Gueldner "Social and Emotional Learning in the Classroom: Promoting Mental Health and Academic Success", The Guilford Press New York 2010

K.A. Moore i in., "Improving Outcome Measures Other Than Achievement. Child trends", "AERA (Open)", 2015, 1, (2), s. 1-25, dostępne w internecie: DOI:10.1177/2332858415579676

K. Ostaszewski "Zachowania ryzykowne młodzieży w perspektywie mechanizmów resilience", Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 2014

K.F. Osterman, "Students' Need for Belonging in the School Community", "Review of Educational Research", 2000, 70, (3), s. 323-367.